

**ДО ПРОБЛЕМИ КАДРОВОГО ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ
КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА**

Розвиток правової, демократичної, соціальної держави Україна передбачає комплекс правових заходів щодо запобігання торгівлі людьми та захисту учасників кримінального судочинства. У реалізації правових заходів важлива роль відводиться належному кадровому та науково-методичному забезпеченню. На жаль, ця проблема уже зараз потребує свого гострого практичного впровадження і є дуже актуальною не тільки в Україні. Але треба мати на увазі, що торгівля людьми це злочин, а захист учасників кримінального судочинства є запобігання злочину, це різні проблеми і різні напрямки їх кадрового та науково-методичного забезпечення.

За своєю природою торгівля людьми завжди була дуалістичною. Чинники глобалізації сьогодні надали їй транснаціональний характер, тому над розв'язанням цієї проблеми працюють міжнародні організації, неурядові установи, а також працівники багатьох міністерств та відомств. У міжнародно-правових актах вже знайшли своє відображення деякі методологічні підходи щодо протидії торгівлею людьми. Ці методологічні підходи можна розглядати у двох аспектах: перший – об'єднує репресивні напрямки щодо боротьби з торгівлею людьми, другий – об'єднує підходи, які базуються на ідеях підвищення статусу особи у суспільстві, зміцненні її прав, що в перспективі унеможливить продаж людей. Права людини, як соціальна та правова норма, концентровано виражають і визначають становище особи в будь-якому суспільстві і одночасно дозволяють зрозуміти і оцінити реальні досягнення, недоліки, а також негативні фактори, які існують у суспільстві.

Що стосується духовної сфери життя, то моральність завжди протистоїть злочинності, а антиморальність інтенсивно продукує її. Якщо суспільство в цілому, держава, її структури, а також окремі люди керуються ідеями добра і справедливості, живуть за законами моралі, то вони можуть успішно протистояти криміногенному процесу економічної розрухи, соціальних незгод, інших криміногенних чинників базисного, глибинного характеру.

Проблема протидії торгівлі людьми, як одного з основних порушень свободи і прав людини, набуває сьогодні особливого звучання і в нашій країні. Вона потребує активізації діяльності, цільових зусиль усіх відомств та неурядових організацій запобігання цього явища і захисту громадян, які стали жертвами торгівлі. Важливим чинником є і те, що в структурі кадрового забезпечення боротьби з торгівлею людьми беруть активну участь народні депутати, представники уряду та інші державні службовці. Це вже свідчить про те, що ця проблема знаходиться в полі зору як законодавчих, так і виконавчих інституцій держави. Держава повинна створити такі соці-

альні, економічні, політичні та правові умови, які б своїм існуванням протидіяли торгівлі людьми та ефективно б забезпечували захист учасників кримінального судочинства. Акцентую увагу на тому, що сьогодні треба вести мову не просто про запобігання, а про систему цілеспрямованих заходів. Поза ієрархічної будови це може мати такий підхід:

- виявлення фактів торгівлі людьми;
- стримування її подальшого поширення;
- максимального зниження її негативних наслідків, виявлення, усунення причин та умов, що їй сприяють;
- припинення конкретних кримінальних проявів;
- відшкодування заподіяних збитків, реабілітації потерпілих;
- забезпечення їм належного соціально-правового захисту.

Зазначені напрямки зумовлюють і відповідне кадрове та науково-методичне забезпечення. Не кожна потерпіла особа має намір оприлюднити те, що з нею відбувалося, звідси і впливає латентна злочинність. Однією з суттєвих причин латентної злочинності, перед усім організованої, є те, що інформація про вчинені злочини не надходить до правоохоронних органів, оскільки громадяни, побоюючись розправи зі сторони злочинців, не вірять в спроможність їх захисту від протиправних посягань.

Незахищеність від протиправного впливу на потерпілих, а також інших осіб, які б могли сприяти правосуддю, фактично спонукає їх ухилятися від виконання свого громадського обов'язку. Більш того, потерпілі й свідки, крім небажання з'являтися до суду, змушені відмовлятися від первинних показань або суттєво їх змінювати як у ході розслідування, так і судовому розгляді кримінальної справи.

Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», введений в дію 4 квітня 1994 р., гарантує особам, які беруть участь у кримінальному судочинстві (тобто у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті або розслідуванні злочинів, а також у судовому розгляді кримінальних справ) здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист їх життя, житла, здоров'я та майна від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного здійснення правосуддя. До органів, які забезпечують безпеку, віднесені державні органи, які приймають рішення про застосування заходів безпеки та безпосередньо здійснюють ці заходи.

Тому кадрове забезпечення протидії торгівлі людьми та захисту учасників кримінального судочинства повинно здійснюватися через відповідну сучасну підготовку персоналу, якій передусє належне науково-технічне забезпечення. У багатьох випадках при розслідуванні кримінальних справ виникають труднощі в практичному застосуванні чинних положень законодавства стосовно забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Вони зумовлені, насамперед, незнанням працівниками правоохоронних органів положень законодавства, які регулюють забезпечення безпеки учасників процесу, а також відсутністю в непоодинокіх випадках напрацьованих форм взаємодії органів, які приймають рішення про

застосування заходів безпеки, та які здійснюють ці заходи. Але потрібен певний час, щоб належним чином вирішити таку нагальну державну проблему. Необхідно вивчити зарубіжний та вітчизняний досвід ефективної боротьби з цим явищем, розробити відповідні методичні рекомендації, навчальні та тематичні плани, робочі програми, а також підготувати належну матеріально-технічну базу та узагальнити імперичний матеріал. І що не менш є важливим, так це впровадження в процес підготовки фахівців цього специфічного напрямку нових технологій навчання. Треба побудувати таку методичну систему знань яка б давала можливість фахівцю самостійно моделізувати процедуру діяльності, вибирати найбільш ефективні заходи забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства.

Розв'язання цих дуже важливих завдань допоможе з найменшими витратами досягти найбільших, вагоміших позитивних результатів, а головне – ефективно використати людський фактор у боротьбі зі злочинністю, охороні громадського порядку, додержанні прав і свобод громадян в повному обсязі. Отож цими питаннями повинні займатися не тільки представники громадськості, а спеціально підготовлені фахівці, працівники правоохоронних органів.

Наказом МВС України від 23 травня 2000 р. були створені підрозділи по боротьбі з торгівлею людьми та злочинами у сфері громадської моральності у всіх обласних управліннях МВС України. Це свідчить про те, що торгівля людьми набула загрозливих масштабів і в процес її здійснення включаються представники злочинного світу різних країн, а жертви переміщуються через безліч державних кордонів. Така ситуація потребує від правоохоронних органів країн, зацікавлених в протидії кримінальним структурам, здійснення спільних оперативно-розшукових дій, узгодження відповідних процедур, що тягне за собою значні організаційно-фінансові затрати та потребує високої кваліфікації виконавців.

Як неодноразово підкреслював у своїх виступах Президент України Леонід Данилович Кучма, за умов, коли зростає професіоналізм злочинців, необхідно забезпечити адекватну підготовку кадрів для правоохоронних органів України.

Протягом 90-х років склалася система управління підготовкою працівників усіх рівнів, яка в цілому задовольняє потреби галузевих служб і підрозділів ОВС, але поява нових злочинів, особливо пов'язаних з транснаціональною злочинністю, потребує ефективної та змістовної науково-практичної підготовки кадрів, спроможних на належному професіональному рівні виконувати поставлені завдання та працювати на перспективу.

Національним університетом внутрішніх справ уже ініційовано наукову розробку проблем протидії торгівлі людьми та підготовку кадрів для підрозділів по боротьбі з цим злочинном. Внесені відповідні зміни в навчальні плани та робочі програми з підготовки фахівців для практичних підрозділів.

Починаючи з жовтня 1998 р., Національний університет внутрішніх справ концентрує коло себе науковців, працівників правоохоронних органів для дослідження проблеми торгівлі людьми та захисту учасників кримінального судочинства. Складність, багатоплановість та наявність міжнарод-

ного спектру проблеми призвело до необхідності укладання в січні 1999 р. договору про співробітництво з Міжнародним жіночим правозахисним центром «Ла Страда – Україна».

На сьогодні університетом було проведено наступні заходи стосовно підготовки персоналу:

1. Перша міжнародна науково-практична конференція «Боротьба з торгівлею жінками: проблеми вдосконалення законодавства та завдання органів внутрішніх справ України» (травень 1999 р., м. Харків). У конференції взяли участь депутати Верховної Ради України, фахівці Кабінету Міністрів, ЦНБ Інтерполу, Офісу Омбудсмена, Державного комітету у справах сім'ї та молоді, представники посольств, міжнародних організацій, управлінь МВС України усіх областей, вищих навчальних закладів системи МВС, Харківської облдержадміністрації, неурядових організацій.

2. Семінар «Проблеми запобігання торгівлі жінками та професійна підготовка працівників органів внутрішніх справ України» (жовтень 1999 р., м. Євпаторія), на якій були запрошені викладачі всіх вищих навчальних закладів МВС України. Фахівці обговорювали зміст та наповненість спецкурсу по запобіганню торгівлі людьми та питання його подальшого впровадження в навчальний процес, а також проблеми, які пов'язані з захистом учасників кримінального судочинства.

3. Друга міжнародна науково-практична конференція «Запобігання торгівлі людьми: вивчення міжнародного досвіду та можливість його впровадження в Україні» (червень 2000 р.) за участю фахівців Королівства Нідерландів, США, представників Міжнародної організації з міграції, ОБСЄ, «Ла Страда – Україна».

4. У лютому 2001 року на базі НУВС пройшли курси підвищення кваліфікації начальників підрозділів по боротьбі зі злочинцями, пов'язаними з торгівлею людьми, всіх обласних управлінь МВС України.

5. 8–9 червня 2001 року Національний університет внутрішніх справ спільно з міжнародною організацією з міграції, Міжнародним правозахисним жіночим центром «Ла Страда – Україна» провів III Міжнародну науково-практичну конференцію «Боротьба з торгівлею людьми: взаємодія правоохоронних органів та вдосконалення протидії».

Національний університет внутрішніх справ спільно з «Ла Страдою – Україна» з метою методичного забезпечення підготовки персоналу опублікували науково-практичні видання з проблеми торгівлі людьми:

– спеціальний випуск Вісника Університету «Боротьба з торгівлею жінками: проблеми вдосконалення законодавства та завдання органів внутрішніх справ України» (Харків, 1999);

– збірник наукових статей «Дотримання прав жінок та завдання правоохоронних органів України» (Харків–Київ, 1999);

– «Посібник по наданню допомоги потерпілим від торгівлі людьми» (Київ–Харків, 1999);

– збірник «Торгівля жінками у посткомуністичних країнах Центральної та Східної Європи» (Київ–Харків, 2000);

- підручник для вищих навчальних закладів МВС України «Діяльність органів внутрішніх справ по запобіганню торгівлі людьми» (Харків, 2001);
- низка статей в періодичних виданнях України та зарубіжжя;
- тематичні телевізійні передачі.

Представники університету за підтримки міжнародних організацій «Ла Страда-Україна», ОБСЄ, МОМ, USAID, посольства США в Україні брали участь у більш ніж 20-ти конференціях та семінарах в Греції, Італії, Голландії, США, Литві та містах України.

Проведена Національним університетом внутрішніх справ робота з аналізу пошуку механізмів запобігання торгівлі людьми та захисту учасників кримінального судочинства свідчить про те, що на сьогоднішній день є нагальна потреба в більш ґрунтовних наукових дослідженнях цього явища. Це дасть змогу реалізувати положення державної Програми запобігання торгівлі жінками та людьми, розробити практичні методики щодо розкриття та розслідування злочинів в цій сфері.

Надійшла до редколегії 08.11.01

Б.В. Лизогуб

ПРО ПОСИЛЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННИМ ОБ'ЄДНАННЯМ У СФЕРІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Численні обговорення проблеми протидії торгівлі людьми, особливо її кримінально-правових засобів, зосереджені великою мірою лише на нормі Кримінального кодексу України, що встановлює відповідальність за цей злочин. Висловлюються багато зауважень щодо недосконалості цієї норми як у КК України 1960 р., так і у новому Кримінальному кодексі України 2001 р., звертається увага на надзвичайну складність практичного застосування цієї норми, але, разом з тим, зосередження науковців та правозастосовників лише на ній видається необґрунтованим. Поза полем зору наукових дискусій на жаль, часто лишається те, що торгівля людьми являє собою сферу діяльності організованої злочинності, посідаючи у структурі її прибутків третє місце після торгівлі наркотиками та зброєю. Відповідно, не приділено належної уваги правовим засобам протидії організованій злочинності, статті 255 та 256 нового Кримінального кодексу України у контексті протидії торгівлі людьми майже не згадуються, за всієї їх виключної важливості для боротьби з організованими злочинними об'єднаннями, які займаються цим видом злочинного промислу.

Слід зазначити, що статті 255 та 256 нового Кримінального кодексу України, якими законодавцем криміналізовано відповідно створення злочинної організації і сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності, за всієї загальної позитивності їх появи у Кримінальному кодексі, обіцяють бути досить важко застосовуваними через ряд причин.

Першою такою причиною є те, що одне з ключових понять у визначенні злочинної організації, а саме поняття її стійкості, залишилося нероз'ясненим законодавцем, хоча воно є також визначальним і стосовно формулювання поняття організованої групи. На жаль, не були враховані